

Mtindo na Maudhui katika Nyimbo za Kisiasa za Msanii John De'Mathew nchini Kenya

Peter Kinyanjui Mwangi na Josephine Kanini Munyao

Ikisiri

Makala hii inafafanua mitindo inayotumiwa na mwanamuziki John De'Mathew katika kuwasilisha ujumbe wa kisiasa. Nyimbo zimetumika katika miktadha na nyakati mbalimbali kufafanua masuala anuwai yanayomwathiri binadamu. Pia, hutumika kuhamasisha, kutia moyo, kuchokoza na hata kuchochea watu kutenda matendo mbalimbali. Utunzi wa nyimbo, kama ilivyo katika tanzu zingine za fasihi, huhusisha matumizi ya mitindo changamano ili kuwasilisha ujumbe unaodhamiriwa. Makala hii inalenga kutambulisha, kuainisha na kuchanganua vipengele vya kimtindo vinavyotumiwa na mwanamuziki John De'Mathew anapotunga nyimbo zenye maudhui ya kisiasa nchini Kenya. Aidha makala pia inaangazia baadhi ya maudhui ya kisiasa yanayopatikana katika nyimbo hizo. Nyimbo zake tano zilichaguliwa kimakusudi na kuchanganuliwa. Matokeo yanadhihirisha kwamba msanii huyu ametumia mitindo mbalimbali katika kuwasilisha ujumbe wa kisiasa katika nyimbo zake.

1.0 Utangulizi

Nyimbo zimekuwa zikitumika kuelimisha wanajamii kuhusu mambo mbalimbali tangu zamani. Wakati wa vita vya uhuru nchini Kenya, nyimbo zilitumika kuihamasisha jamii kuhusu haja ya kumfukuza mkoloni na kujinyakulia uhuru. Katika enzi hizo, kwaya za vyama mbalimbali vya kisiasa zilitumika kuukashifu ukoloni na wakoloni. Baada ya uhuru, nyimbo za kisiasa ziliendelea kutungwa kuwasifu viongozi au kuwapinga. Kwa mfano, baada ya mauaji ya wanasiasa mashuhuri kama Tom J. Mboya na Josiah M. Kariuki nyimbo kadhaa zilitungwa na wasanii mbalimbali kukemea mauaji hayo. Tom J. Mboya aliuawa tarehe 5 Julai 1969 na watu wasiojulikana ilhali Josiah M. Kariuki aliuawa mnamo tarehe 2 Machi 1975. Ingawa waliotekeleza mauaji hayo hawakukamatwa, ilikisiwa kuwa mauaji hayo yalichochea na tofauti za kisiasa baina yao na baadhi ya viongozi wa wakati huo (Kihoro, 2005). Hadi sasa, nyimbo zimeendelea kuibua hisia za ndani za wananchi kila uchao. Hivi leo, nyimbo, kwaya na maigizo ni baadhi ya fani zinazotumiwa sana na wanasiasa wakati wa kampeni za kisiasa (Wambua, 2001).

Nyimbo ni mojawapo ya kipera cha fasihi simulizi. Vipera vingine ni misemo, vitendawili, mafumbo, ngano, methali na mashairi. Nyimbo za kisiasa ni kipera cha ushairi simulizi. Miruka (1994) anaeleza ushairi simulizi kuwa ni uwasilishaji

wa mawazo, hisia na fikra kwa lugha ya kishairi kupitia njia ya mdomo. Lugha ya kishairi huelezea mawazo mazito kwa maneno machache sana. Huzingatia ufupishaji wa maneno, matumizi ya mishororo yenye mpangilio maalum, urari wa vina, mapigo ya sauti, lugha ya kitamathali, msisitizo wa sauti za konsonanti na vokali. Maana katika ushairi hutegemea kidatu, kiimbo na toni. Hivyo, kupitia toni, kiimbo na kidatu, maana kadhaa zinaweza kuibuka kutokana na neno au maneno yale yale.

Nyimbo hutofautiana kulingana na maudhui, lugha na wahusika. Kufuatia mgawo huu, Ngure (2003) anatambua aina 12 za nyimbo, mathalani nyimbo za kazi, vita, tohara, harusi, nyimbo za kuzaliwa na kupatiwa jina mtoto, kafara, mapenzi, matanga, kilio na mazishi, na za sifa. Naye Miruka (1999) anabainisha aina 11 za nyimbo ambazo ni nyimbo za mazishi, kidini, vita, kazi, mapenzi, bembelezi, usasi, tumbuizo, watoto, tohara (nyiso) na nyimbo za utani. Wasomi hawa hawakutaja nyimbo za kisiasa katika aina zao za nyimbo. Hata hivyo, Finnegan (1970) anataja nyimbo za kisiasa kama mojawapo ya vipera muhimu vya nyimbo. Hii ni kwa sababu masuala mengi ya jamii huendeshwa kwa misingi ya kisiasa na hivyo nyimbo za kisiasa hazikosi mchango wake katika kutoa mwongozo wa kijamii.

Finnegan (1970) anasema kuwa nyimbo za kisiasa barani Afrika hazikuchipuka hivi karibuni bali zimekuwapo tangu zamani. Anasema mashairi ya wasifu yaliyokuwa yanaimbwa zamani kuwasifu watawala ni mifano ya nyimbo za kisiasa. Miruka (1999) anaongeza kuwa nyimbo za dhihaka na dharau zilizosheheni tashtiti ni mifano ya nyimbo za kisiasa zenye historia ndefu. Kulingana na Finnegan (1970) kukua na kuenea kwa nyimbo za kisiasa kunahusishwa moja kwa moja na kuzuka kwa vyama vya kisiasa.

Nyimbo za kisiasa huhusiana moja kwa moja na masuala ya kisiasa kama vile uongozi, ufisadi, vyama vya kisiasa, haki za binadamu, uhusiano baina ya makabila na mataifa mbalimbali, uchumi na kadhalika. Haya ni masuala ambayo huathiri maisha ya kila siku ya raia wa nchi yoyote. Nyimbo za kisiasa hutumiwa na wasanii na wakereketwa kuelezea kuridhika au kutoridhika kwao na hali iliyomo katika jamii. Aidha, nyimbo hizi zinaweza kutumika kama hifadhi ya matukio muhimu ya kihistoria katika jamii. Isitoshe, nyimbo za kisiasa huakisi ujumi na umbuji wa tamaduni mbalimbali. Pamoja na hayo, nyimbo hizi zinaweza kutumiwa kuwahamasisha watu kutenda jambo au kushirikiana katika kutekeleza shughuli fulani. Licha ya hayo, nyimbo huwa ni njia nzuri ya kuburudisha, kuelimisha na kupitisha maarifa mbalimbali kwa wanajamii. Nyimbo hizi hufanya kazi sio katika kiwango cha msanii binafsi bali katika kiwango cha jamii nzima kwa nia ya kutumika kama silaha ya kisiasa. Makala hii inachunguza nyimbo za kisiasa za msanii John De'Mathew nchini Kenya ili kubaini mtindo na maudhui yanayojitokeza katika nyimbo zake.

John De'Mathew, ambaye jina lake halisi ni John Ng'ang'a, ni mwimbaji maarufu kutoka Kaunti ya Murang'a nchini Kenya. Aghalabu yeye huimba nyimbo zake katika

lugha ya Kikuyu. Uimbaji wake ulianza mapema katika miaka ya 1980 akiwa katika bendi yake iliyoitwa Mbogoini Les Les Band. Hadi sasa ameimba zaidi ya nyimbo 180. Nyimbo zake huhusu mapenzi, siasa, masuala ya kijamii na hata masuala ibuka katika jamii. Nyimbo zake ni maarufu sana na huibua hisia na fasili tofauti tofauti miongoni mwa hadhira yake. Hii hutokana na upekee wa mtindo wake unaojumuisha mafumbo, jazanda, methali na semi ambazo hufanya ujumbe katika nyimbo kutoeleweka kwa urahisi.

Data iliyotumika katika makala hii ilipatikana kwa kuzingatia mbinu ya sampuli ya kimakusudi. Usampulishaji wa aina hii huhusisha uteuzi wa eneo fulani la utafiti au watu fulani kama wasailiwa kwa kuzingatia sababu maalumu (Mugenda & Mugenda, 1999). Sababu kuu iliyotufanya kumchagua John De’Mathew ni kwamba yeye alikuwa mmojawapo wa wasanii watatu waliofikishwa mahakamani mwaka 2012 akikabiliwa na mashitaka ya kuchochea uhasama wa kijamii kupitia uimbaji wake (*Daily Nation*, 3 Julai 2012). Wasanii wengine waliokabiliwa na mashitaka hayo ni Ngugi wa Njoroge na Kamande wa Kioi. Wasanii hawa walishitakiwa na Tume ya Maridhiano ya Kitaifa (National Cohesion and Integration Commission) kuwa katika nyimbo zao walitumia maneno ambayo yangeweza kusababisha ghasia na uhasama kati ya jamii ya Wakikuyu na Waluo. Ingawa tungeweza kumchagua msanii yeyote katika utafiti huu, tuliamua kumchagua John De’Mathew kama mwakilishi wa wasanii wanaotunga nyimbo za kisiasa.

Ili kupata nyimbo zilizotumiwa kama data katika makala hii, watafiti walikusanya kanda za nyimbo za msanii John De’Mathew na kuzicheza kwa santuri. Baadaye nyimbo hizo ziliainishwa katika makundi mawili makuu, yaani za kisiasa na zisizo za kisiasa. Watafiti waliteua sampuli ya kimakusudi ya nyimbo tano katika kundi la nyimbo za kisiasa kwa lengo la kutambulisha na kuainisha mtindo na maudhui katika nyimbo hizo. Nyimbo zilizoteuliwa ni: *Ūgũo Nĩgũo Kũrĩ* (Hivyo Ndivyo Kulivyo), *Mwaka wa Hiti* (Mwaka wa Fisi), *Thakame iyo Yaitirwo* (Damu Iliyomwagika), *Nyina wa Carol* (Mama Carol) na *Ruhiu rwa Guka*” (Upanga wa Babu).

Makala hii ina sehemu kuu tatu. Sehemu ya kwanza inaangazia dhana ya nyimbo na matumizi yake katika jamii. Sehemu hii pia inachunguza dhana ya mtindo katika kazi za kisanaa na uhusiano baina ya mtindo na maudhui. Sehemu ya pili inachunguza mtindo katika nyimbo teule za John De’Mathew. Sehemu ya tatu inatalii baadhi ya maudhui ya kisiasa yanayojitokeza katika nyimbo hizo. Na mwisho kabisa makala inahitimisha mjadala.

1.1 Mvuto wa Nyimbo kwa Wanajamii

Nyimbo za kisiasa husaidia kuweka wazi baadhi ya masuala yanayoikumba jamii katika kipindi maalum cha kihistoria. Wanamuziki hutunga nyimbo zao wakirejelea masuala ibuka yaliyomo katika jamii. Nyimbo hizi huwafikia watu wengi kupitia ama vyombo

vya habari kama vile redio, televisheni, kucheza kanda za muziki au kusikiliza na kutazama wanamuziki wakiimba katika sherehe za kijamii. Idadi kubwa ya watu hawana nafasi ya kusoma tamthilia, riwaya au ushairi unaogusia masuala ya kisiasa ili wapate mwelekeo wa kisiasa wanaokusudia. Hii ni kwa sababu nyimbo kama kitumbuizo huweza kusikilizwa huku mtu akiendesha shughuli nyingine. Nyimbo zinaweza kusikilizwa mahali popote, iwe ni mitaani, madukani au kwenye magari ya abiria. Hii inamaanisha kuwa nyimbo huwafikia watu wa ngazi mbalimbali kwa wakati mmoja. Nyimbo hasa zinazopigwa kwenye redio hazibagui hadhira.

Asilimia kubwa ya Wakenya huishi mashambani na maisha yao hutegemea lugha ya mazungumzo. Kwa watu hao wa mashambani elimu yao, majadiliano yao na matamasha yao huendelezwa kupitia mazungumzo ya moja kwa moja (Bukenya na Nandwa, 1983; Wambua, 2001). Wananchi wanaoishi mashambani pia huhitaji kupata mwanga wa kisiasa hususan wakati wa kampeni za uchaguzi. Kundi hili la watu hutegemea nyimbo za kisiasa kuliko mbinu zingine za mawasiliano kama vile kusoma magazeti au vitabu. Uwezo huu wa nyimbo za kisiasa kufikia idadi kubwa ya watu kwa wakati mmoja ndio huwafanya wanasisia kuvutiwa na kutumia nyimbo za kisiasa za wasanii kupitisha mada za kisiasa katika kampeni zao za uchaguzi¹.

Nyimbo za kisiasa pia ni mojawapo ya mikakati inayotumiwa na wanajamii kudumisha taasisi za kisiasa. Nyimbo hizi hutumiwa kuhakikisha kwamba malengo ya chama cha kisiasa au viongozi wa kisiasa yamefikwa. Malengo ya kisiasa yanaweza kutekelezwa kupitia kusifu taasisi hizo na viongozi wake huku zikikashifu wapinzani (Finnegan, 1970).

1.2 Mtindo katika Kazi ya Sanaa

Wataalamu mbalimbali wametumia msamiati tofautitofauti katika kurejelea dhana ya mtindo. Mathalani, King'ei (2002) anauita mbinu za usanifu. Ipara (2003) akizungumzia mtindo anasema kuwa ni mbinu ya kisanaa anayotumia mwandishi kuwasilisha ujumbe wake. Mogambi (2005) naye anauita ni ufundi wa kuwasilisha mawazo yaliyomo katika kazi ya msanii. Senkoro (2011) anauita ufundi wa kisanaa anaotumia msanii katika kazi yake.

Kutokana na maelezo haya, mtindo unaweza kufafanuliwa kama ustadi au ubingwa au mbinu ambazo msanii wa kazi ya sanaa hutumia katika kuwasilisha ujumbe wake kwa hadhira. Ustadi huu, pamoja na mambo mengine, hurejelea jumla ya vipengele vya lugha na vya kifasihi ambavyo msanii hutumia katika kutoa maana fulani kwa hadhira. Maelezo haya yanatuelekeza kwenye dhana kuwa mtindo ni mbinu za kipekee zinazotumiwa na msanii kufinyanga kazi yake ya sanaa na kuelezea mawazo na hisia zake kwa namna ambayo inamwainisha yeye na kazi yake.

---

¹ Taz. pia Joyce Nyairo katika "Kajwang and the Legacy of Protest Music" DNA Saturday November 22, 2014.

Mtindo huwawezesha watazamaji, wasikilizaji na hata wasomaji kung'amua mtunzi wa kazi hiyo bila kumwona ama kusoma jina lake. Hii ndiyo sababu baadhi ya maelezo kuhusu mtindo hudai kuwa “mtindo ni mtu.” Wanyama (2006) anasema kuwa lugha ndicho kipengele muhimu zaidi katika fani ya fasihi. Akimnukuu Mohamed (1995:16) anasema kwamba “lazima lugha iwe na utanashati na ulimbwende wa kipekee wenye mvuto wa kuteka na kulisimua hisi za wasikilizaji, wasomaji au watazamaji.” Hivyo, ni wazi kuwa lugha ndiyo malighafi ya fasihi na ni kipengele muhimu cha mtindo. Lugha inayotumika katika fasihi ni ya kisanaa inayopamba na inayokusudia kuibua hisia fulani kwa hadhira kulingana na jinsi inavyotumiwa kwa lengo la kuchekesha, kukejeli, kubeza, kuchokoza, kutia hamasa au kushawishi.

Matumizi ya lugha fasaha, uteuzi wa msamiati na matumizi ya misemo na methali zinazosadifu mazingira ya jamii husika hufanya kazi hiyo ya fasihi simulizi kuwa na sumaku ya kuvutia msomaji, msikilizaji au mtazamaji. Zaidi ya hayo, tamathali mbalimbali za usemi huongeza uhai katika fasihi na kuifanya itimize lengo lililokusudiwa. Kwa hivyo, huwa na mguso, mvuto na mnato wa aina ya ajabu kwa hadhira iliyokusudiwa (Wanyama, 2006). Hii ndiyo sifa ya lugha ya kisanaa ambayo inasadifu dhamira. Mathalani, kila mazingira hupatiwa lugha yake kutegemea dhamira na muktadha. Hivi ni kusema kwamba uchanganuzi na uhakiki wa kimtindo huchukulia lugha ya fasihi kama ala muhimu ya mawasiliano katika kazi yoyote ya sanaa.

Mohamed (1995) anasema kuwa nadharia ya mtindo hushughulikia fasihi katika upeo wa lugha kama chombo chake cha kuiundia. Maoni haya pia yanapatikana kwa Barnouw (1989) na Bright (1992) wanaosema kuwa lugha ni chombo cha kuwasilisha mawazo ya mwandishi kwa hadhira. Kwa hivyo, nadharia yoyote ile inayotumika kuchunguza mtindo katika fasihi lazima iangalie ujumi wa kazi zilizoteuliwa huku lugha ikiwa ndicho chombo cha kufanikisha mtindo na ujumi kwa jumla. Hivi ni kusema kwamba katika kazi ya fasihi msomi hawezi kuchunguza mtindo kando na uchunguzi wa lugha. Yote mawili huenda sambamba.

Kuhusiana na nyimbo tunaweza kusema kwamba ni chombo mwafaka kinachomwezesha msanii kuufumbata upana na urefu wa maisha katika maneno teule machache yaliyofinyangwa kisanaa. Uteuzi huo wa maneno hupangwa kama vito kwenye kazi ya sonara anayefua chombo cha dhahabu na hukuza heba ya mkufu huo kwenye jicho la mvaaji na mtazamaji. Mintarafu wa haya, Wambua (2001) anaeleza kuwa uteuzi wa maneno katika kazi yoyote ya sanaa huwa na athari kubwa katika uwasilishaji wa maudhui ya mwanasanaa. Kwa upande wao, Bukenya na Nandwa (1983:17) wanasema kwamba:

...Wakati unapojiuliza kwa nini wimbo fulani unakugusa kama vile ulivyokugusa, unaweza kugawa swali lako katika vipande: je, ni umuhimu wake katika jamii? Ni matumizi ya lugha kistadi? Ni sauti yake? Ama ni kuburudisha kwake au usanifu wa uporomoshaji wake? (Tafsiri hii na zote zitakazofuata ni zetu).

Kipengele cha lugha ni muhimu sana katika ubunifu wa kifasihi kwa sababu ndicho hutofautisha fasihi na sanaa nyinginezo, kama vile uchoraji ambao kipengele chake muhimu ni kalamu, rangi, kipande cha karatasi au nguo. Lugha ndiyo msingi wa kazi ya kifasihi; bila lugha hatuwezi kuwa na fasihi. Lugha ndiyo hutumiwa na msanii kuyaelezea mambo (maudhui) mbalimbali ya jamii yake kwa njia ya ubunaji na ufasaha. Mpangilio wa maneno mateule katika nyimbo hujenga picha na tashbihi inayojenga maana na mantiki iliyochorwa; lakini heba yake imo katika kukamilisha hisi kwa msomaji au msikilizaji; kama hisi za mapenzi au chuki, dhiki na faraja, ari au mapuuzo, ujinga au werevu, sifa au tashtiti pamoja na kumzindua (King'ei na Amata, 2001).

1.3 Uhusiano baina ya Mtindo na Maudhui

Kama tulivyoeleza hapo awali maudhui ni mambo yote yanayoelezwa katika kazi ya sanaa. Maudhui na mtindo ni fani mbili za fasihi ambazo hujenga kazi ya kifasihi. Wanafasihi wengi ambao wamezama katika uchunguzi wa fasihi wamesema kuwa mtindo na maudhui huambatana na hutegemeana. Hivi ni kusema kwamba, katika kazi za kifasihi huwa kuna ujumbe ambao huwasilishwa unapodhamiriwa kwa kutumia mbinu fulani. Fasihi simulizi, kama ilivyo fasihi andishi huwa na mawazo pamoja na ufundi na usanii kama anavyosema Khamis (1983: 40):

Fasihi simulizi sio fikra na mawazo tu, pamoja na hayo ni ufundi na usanii uliomo. Usanii huo huambatana sana na mcharazo wa lugha ambao unajidhihirisha katika vivuli mbalimbali vya maana, sitiari, tamathali na picha mbalimbali zinazochorwa kutegemea tamaduni za wasanii wetu.

Hivyo, fasihi simulizi si fikra na mawazo tu, bali lazima kuwe na kiungo kingine kama ambavyo tumeona hapo juu. Mathalani, Mohamed (1981) anasema kwamba sharti kuwapo na muundo, usanii wa lugha, ubunaji wa visa na vitu, ufinyanzi wa wahusika na wasilisho la wakati, majira na mabadiliko ya mazingira, ikibidi katika hali ya kumteka msomaji au msikilizaji bila kumpa nafasi ya kuvuta pumzi. Jumla ya mambo haya yote yanagusia mtindo na ndiyo maana tumesema kuwa mtindo unaingiliana na maudhui. Mjadala huu kuhusu kuingiliana kwa maudhui na mtindo unaelezwa vizuri na maneno ya Mohamed (1981: 18) asemaye kuwa:

Mtindo na maudhui lazima ipime sawa katika mizani ya fasihi; yaani mtindo usijitokeze mno kuziba kinachozungumziwa au mkazo usiwe mkubwa kwa kinachozungumziwa hata ikasahauliwa fani ya kufanya kazi ya fasihi ina ukavu wa mawazo yasiyolainishwa yakaweza kumezwa.

Kutokana na nukuu hii, tunaona ushahidi mwingine kuwa licha ya maudhui kuwa muhimu katika fasihi yoyote ile, yanategemea mtindo na mtindo nao unategemea maudhui. Uhusiano huu unamaanisha kuwa maudhui na mtindo daima huambatana na kuwa fani hizi hazawezi kutenganishwa. Labda ukweli huu kuhusu mtindo na maudhui ndio uliomfanya Abdalla (1980: 84) aseme hivi:

Ala ya kwanza iliyo muhimu katika sanaa itumiayo maneno ni umbuji wa lugha. Ili msanii aweze kumtia mkononi msomaji au msikilizaji wake na kuweza kumweka kitako kwa muda mrefu na akawa yuasoma au kusikiliza kwa makini na uzingatifu, bila ya msomaji au msikilizaji huyo kuchoshwa naye, badala yake akawa anayaonea raha hayo yatokayo kwa msanii na akawa hataki yamalizike, msanii huyo anahitaji kuwa na ukwasi wa lugha teule, pamoja na kuzijua mbinu za kutumia ukwasi huo kwa namna itakayoathiri vilivyo.

Msimulizi au mwandishi au msanii sharti atumie vipengele vya lugha katika kuteua na kupanga usimulizi au uandishi wake. Anafaa kuipanga kwa namna ambayo itamwezesha kuwasiliana na wasikilizaji au wasomaji wake kwa njia ya kuvutia na ambayo itawafanya wasikilize au wausome ujumbe wake. Kwa njia hii, lugha inakuwa malighafi ya kuumba sanaa ya fasihi. Hii ina maana kwamba kuna uhusiano wa karibu sana kati ya lugha na maudhui. Jambo hili kwa kiasi kikubwa linaonyesha kuwa maudhui na mtindo hutegemeana. Kwa mfano, Fischer (1959: 65) anarejelea wazo hili kwa kusema kwamba “maudhui si kile kilichoelezwa pekee yake bali jinsi kilivyoenezwa, katika muktadha gani na kutegemea kiwango cha hisia na mtu binafsi na jumuiya kwa jumla.” Maelezo haya ya Fischer yanadokeza kuwa maudhui hujumuisha mtindo, yaani maudhui na mtindo hutegemeana katika kujenga kazi za kifasihi. Tunakubaliana na mawazo haya kuwa mtindo unaingiliana na maudhui na kuwa mtindo na maudhui vyote hutegemea lugha; lugha ndicho chombo muhimu cha kuunganisha mtindo na maudhui. Katika makala hii tutazingatia ujumbe upatikanao katika nyimbo za kisiasa za msanii John De’Mathew pamoja na mbinu anazotumia kuwasilisha ujumbe huo. Ujumbe katika kazi za fasihi huwa ni kipengele kimoja cha maudhui. Vipengele vingine ni pamoja na dhamira, falsafa, na msimamo wa mwandishi.

2.0 Uchambuzi wa Mtindo katika Nyimbo za Kisiasa za John De’Mathew

Sehemu hii inaangazia mbinu mbalimbali za lugha na za kifasihi zinazotumiwa na John De’Mathew katika nyimbo zake ili kuwasilisha ujumbe wake. Baadhi ya mbinu zilizojibainisha katika nyimbo za John De’Mathew ni kama vile sitiari/jazanda, tanakali sauti, tashihisi, balagha, chuku, tashbiha, methali, urejeshi, misemo na uzungumzi nafsia. Mifano imetolewa katika nyimbo tano za msanii huyu ambazo ni *Ūgũo Nĩgũo Kũrĩ* (Hivyo Ndivyo Kulivyo), *Mwaka wa Hiti* (Mwaka wa Fisi), *Thakame iyo Yaitirwo* (Damu Iliyomwagika), *Nyina wa Carol* (Mama Carol) na *Ruhiu rwa Guka* (Upanga wa Babu). Ufafanuzi wa mbinu hizo ni kama ifuatavyo:

a) Jazanda

King’ei (2002) anafafanua kwamba jazanda ni hali ya kulinganisha uhalisi na hali fulani kwa kutumia maelezo. Jazanda huchukuliwa kuwa ni fumbo ambamo ndani mwake maana ya kitu imefichama. Jazanda na sitiari huleta maana sawa ya kitu kilichositiriwa. Umuhimu wa jazanda katika kazi yoyote ya sanaa hudhihirika kutokana na uamilifu wake katika muktadha fulani. Hii ni kwa sababu jazanda yoyote ile inalenga ujumi fulani. Ili kutalii ujumi na umuhimu wa jazanda katika kazi yoyote ya sanaa, kipengele

cha muktadha ndicho huwa cha muhimu zaidi na wala sio kundi la sitiari (Ochoi, 1998). Kwa ujumla tunaweza kusema kuwa, jazanda ni tamathali ya semi inayozungumzia kitu au dhana moja huku ikimaanisha kitu au dhana nyingine. Nyimbo za John De'Mathew zina mifano kochokocho ya matumizi ya mbinu hii ya lugha. Tazama mifano ifuatayo:

Ruhiu rwa guka – upanga wa babu

Maneno haya yanatumika katika wimbo uitwao *Ruhiu rwa Guka* (Upanga wa Babu). John De'Mathew anatumia maneno 'upanga' na 'babu' kijazanda kurejelea mamlaka anayopewa kiongozi wa nchi ya kuongoza nchi. Kiongozi anatumia upanga huu kama ishara za nguvu za uongozi. Wakati wa sherehe ya kutawazwa kwa rais mpya, rais huyo hupewa upanga na rais anayemtangulia. Rais mpya akishapokea upanga huu anapata cheo cha amiri jeshi mkuu. Uwezo na mamlaka yanayoandamana na wadhifa huu ndiyo yanayorejelewa na jazanda ya 'upanga'. Msanii anazungumzia kuhusu upanga ambao kiongozi alipewa na babu kurejelea uongozi wa nchi hii ambao mwanzilishi wake ni Hayati Jomo Kenyatta, ambaye ndiye babu katika muktadha huu. Ifuatayo ni dondoo fupi ya aya yenye maneno haya:

Ruhiu Rwa Guka

Rūhiū waheirwo nī guka nī rwa kūrangagīra rūrūrī

Upanga wa Babu

Upanga uliopewa na babu ni wa kulinda jamii

Nīguo warūringithia thī būrūrī wothē ūgakira ngiria

Ndipo ukiugongesha chini nchi yote inanyamaza ndi!

Ciana ciaku cione thayū tondū nī irī kīyo gīa kwīyethera.

Watoto wako wapate amani kwa sababu wana bidii ya kujitafutia.

ĩ baba nī ndoka – naam baba nimekuja

Katika jazanda hii inayopatikana katika wimbo huu huu wa *Ruhiu rwa Guka*, John De'Mathew anamuita kiongozi wa nchi 'baba'. Katika nchi ya Kenya, neno "baba" hutumika kisiasa kumaanisha kiongozi kama ilivyo katika msemu "baba wa taifa". Katika muktadha wa wimbo huu, neno 'baba' limetumika kurejelea rais. Ifuatayo ni nukuu yake:

ĩ baba nī ndoka ĩ na ndoka twī na Kamarū

Naam baba nimekuja tukiwa na Kamaru.

Tondū nī njūī anarūtūnga rūu twī harī we na kīeha kīngī

Kwa kuwa najua amepitia mengi sasa tuko mbele zako tukiwa na huzuni nyingi

Twoka tūcuke mītī tuone kana he gatithio

Tumekuja kushtakia miti ili tujue kama kuna dosari

Magongonainī ma gīkīyū ūthamaki ūyū rūu nī mūthukie mūno

Katika madhabahu ya Wakikuyu kwa kuwa ufalme huu umeharibiwa sana

Jazanda hizi tatu, yaani yaani babu, baba na upanga zimetumika kiufundi kuwasilisha ujumbe wa kisiasa. Mfano mwingine ni:

Ngari iria yariire JM – Chui aliyemla JM

Jazanda hii imetumika katika wimbo unaoitwa “*Uguo nĩguo kũrĩ*” (Hivyo ndivyo Iliyoye). Jazanda hii imetumika kurejelea mauaji ya wanasiasa, hususani JM Kariuki aliyeuawa mwaka 1977. Katika wimbo huu, chui anasemekana kuwa aliingia kwenye zizi la kondoo akiwa amevaa ngozi ya kondoo na kuwavamia kondoo. Katika ngano za Kiafrika, chui hutumika kisitiari kuwakilisha tabia za watu wanaotumia nguvu walizonazo kuwaonea watu wanyonge. Aidha, anaweza kutumiwa kuwakilisha tabia za watu wanaotumia nguvu kuliko akili katika kufanya maamuzi. Sitiari ya kondoo nayo inarejelea watu wanyonge wanaonyanyaswa na kudhulumiwa na wenye nguvu. Kondoo ni mnyama mpole na asiye na ugomvi na mnyama yeyote. Msanii anashauri kwamba matendo kama haya yasikubaliwe kushamiri katika jamii au kupokezwa vizazi vijavyo. Ifuatayo ni nukuu fupi ya wimbo huu:

Uguo nĩguo kũrĩ

*Ngari iria yariire iĩ J.M. Kariuki
Na iĩgũka kũmba kĩa mbũri iĩgĩtua gatũrũme
Mũtikanareke iĩgũtie mĩatĩ
Gĩtũmi rũũru rwanyu gĩkũyũ no rugathira*

Hivyo ndivyo Iliyoye

Yule chui aliyemla J. M. Kariuki
Na akarudi zizini akijifanya kondoo
Msimwachilie azalishe kondoo jike
Kwa sababu mifugo yenu Wakikuyu itaisha

Mifano hii inaashiria kuwa John De’Mathew amebobea sana katika matumizi ya jazanda ili kuwasilisha ujumbe wa kisiasa. Josiah M. Kariuki alikuwa mjumbe wa Nyandarua kuanzia mwaka 1974 hadi 1975 na pia alikuwa waziri msaidizi katika serikali ya Kenyatta. Kulingana na Wandibba (2001, 2004), Josiah M. Kariuki alionekana mara ya mwisho tarehe 2 Machi 1975 nje ya hoteli ya Hilton. Baadaye mwili wake uliokuwa umeungua vibaya ulipatikana katika barabara ya Magadi karibu na msitu wa Ngong, takriban kilometa 20 kutoka jiji la Nairobi. Mauaji haya yaligonga vichwa vya habari dunia nzima. Kamati teule ya bunge iliyoteuliwa na serikali kuchunguza mauaji hayo ilipendekeza baadhi ya maofisaa wa polisi, viongozi wa serikali na wanasiasa wachunguzwe kuhusiana na mauaji hayo. Hata hivyo, hakuna mtu yeyote aliyeshitakiwa kuhusiana na mauaji hayo licha ya kamati hiyo kutoa majina kadhaa ya washukiwa (*Daily Nation*, 29 Julai, 2012). Jazanda ya chui anayevalia ngozi ya kondoo na kuwavamia kondoo zizini ni faafu mno katika muktadha wa mauaji haya. Msanii anashauri kwamba chui huyo asiruhusiwe kuzalisha kondoo ili asije akarithisha vizazi vijavyo tabia yake kwani hali hiyo ingesababisha kumalizika kwa kondoo wote. Jazanda hizi zinaeleweka vyema kwa wasikilizaji wa nyimbo hizi kwa sababu zimechotwa kutoka katika mazingira wanayoyaelewa.

b) Tanakali Sauti

Kimsingi, tanakali sauti ni dhana ambayo hurejelea uigaji wa sauti halisi ya kitu (Msokile, 1993; Wamitila, 2003). Tanakali sauti pia zimerejelewa na Mulokozi na Kahigi (1979) kama onomatopeia. Mifano ya tanakali sauti ni kama vile: maji yalimwagika mwaa! Kutumbukia majini chumbwi! Kulia kwikwi! Kwa mfano, tukisema: “maji yalimwagika mwaa;” neno ‘mwaa’ ni onomatopea inayowakilisha sauti au kishindo cha maji yanavyomwagika. Msanii John De’Mathew ametumia kiubunifu mbinu hii katika utunzi wake kama mifano ifuatayo inavyoonyesha:

Ruhiu rwa Guka

Upanga wa Babu

Nĩgũo warũringithia thĩ bũrũri wothe ũgakiria ili ukiugongesha chini nchi yote **inanyamaza zii!**
ngiria

Tanakali “*gukiria ngiria*” (kunyamaza zii) ambayo inapatikana katika wimbo wa *Ruhiu rwa Guka* inarejelea uwezo na mamlaka ya rais wa nchi ya kutumia ule upanga aliopewa na “babu”. Msanii anamhimiza rais kutumia mamlaka hayo kuhakikisha kwamba nchi ina amani ili wananchi waendeleo na shughuli zao za kiuchumi bila kutatizika. Maneno haya yanarejelea machafuko ya kisiasa ambayo yanatokea mara kwa mara katika nchi ya Kenya. Msanii anadokeza kwamba rais ana uwezo wa kutuliza nchi na kuhakikisha kwamba machafuko kama hayo hayatokei.

Katika wimbo wa “*Uguo Niguo Kuri*” (Hivyo Ndivyo Ilivyo) msanii huyu anatumia tanakali kuashiria jinsi viongozi wanavyohujumu upinzani dhidi yao. Anasema:

Uguo niguo Kuri

Hivyo Ndivyo Kulivyo

Maũndũ marĩa mekirwo nĩ nyũmba irĩa icio kimi ñ Yale mambo ambayo yalifanywa na watu wa nyumba ile hayo **tunyamaze ndi!**

Hapa, msanii anazungumzia maovu yanayofanywa na viongozi wanaoishi kwenye ‘nyumba kuu’. Maovu haya ni kama vile mauaji ya kisiasa, uporaji wa mali ya umma na mengineyo. Kulingana na msanii, wananchi hawaruhusiwi kuzungumzia maovu haya na wanaojaribu wanahatarisha maisha yao.

c) Tashihisi

Katika mbinu hii vitu mbalimbali ambavyo havina uhai au pia mawazo hupewa sifa au tabia za binadamu. Hili hufanywa kwa lengo la kuleta mawazo hayo na vitu hivyo karibu na maisha ya binadamu, kwani katika hali kama hiyo, msomaji atavielewa kwa urahisi. Nyimbo za John De’Mathew zina mifano kadhaa za matumizi ya mbinu hii. Ifuatayo ni mifano kutoka nyimbo teule:

Mwaka wa Hiti

*Demethew ngũratha ã ciugo ici ikagwe
Kũndũ nyanjarainĩ ã mahiga maigwe*

Mwaka wa Fisi

De' Mathew natabiri maneno haya yakaanguke
Mahali penye mwamba ili mawe yasikie

Katika mfano huu msanii anaipa miamba na mawe uwezo wa kusikia kama viumbe wenye uhai. Msanii anasema kuwa ataendelea kuitabiria jamii mambo yatakayojiri na hata kama jamii haimsikilizi, miamba itasikia. Hapa, msanii anatumia mbinu ya tashihisi anapoashiria kuwa mawe yanaweza kusikia.

d) Balagha

Kwa mujibu wa Mogambi (2005), haya ni maswali ya kawaida ambayo hayahitaji majibu. Nia yake huwa ni kuwazindua wasomaji au wasikilizaji ili wazingatie na kuyafikiria yanayorejelewa zaidi. Maswali ya balagha hukusudia kuleta uchochezi akilini mwa msomaji au msikilizaji ili wavute tafakuri fulani. Mbinu hii imetumika katika wimbo wa “*Mwaka wa Hiti*” (Mwaka wa Fisi) kama ifuatavyo:

Nũũ ãkamũrũta mbũgi ici irĩ matũ? - Nani atakayewatoa kengele zilizo masikioni?

Katika mfano huu, msanii anaonekana kuisuta jamii kwa vile wameamua kutomsikiza. Anaona kuwa jamii yake inaelekea kufanya uamuzi usio wa busara licha ya yeye kuionya dhidi ya jambo hilo. Anatangulia kwa kusema kuwa atasema maneno yake yakaanguke mahali pakame ili mawe yasikie. Anaona kuwa jamii yake haina azma ya kutilia maanani anayoyasema ndiyo maana anawauliza ni nani atakayewatoa kengele masikioni ili wamsikilize? Hili ni swali la kibalagha.

Katika wimbo huu huu, msanii anatumia balagha nyingine anapouliza:

Watahitwo kũ tondũ ãngĩrĩ witũ no ãtuurwo nĩ andũ Ulitolewa wapi kwa sababu ungekuwa wetu
ĩ mahĩire Kĩambaa? ungehisi uchungu wa watu waliochomwa Kiambaa?

Tamathali hii inarejelea vita vya baada ya uchaguzi wa mwaka 2007/2008 vilivyotokea nchini Kenya. Msanii anakashifu baadhi ya wanasiasa ambao hawakuonekana kuhuzunishwa na mauaji yaliyofanyika katika kanisa moja katika mtaa unaoitwa Kiambaa. Katika mkasa huo, watu 35 waliokuwa wameenda kutafuta hifadhi katika kanisa moja mjini Eldoret walichomwa moto. Tukio hili lilitokea mnamo Januari 1, 2008 (*Daily Nation*, 2 Januari, 2008). Msanii anatumia balagha kuonyesha kuwa wanasiasa ni watu wasiojali wala kuhuzunishwa na maafa ya raia wao. Anashangaa hawa wanasiasa walitoka wapi ikiwa hawawezi kusikitishwa na matukio kama hayo.

e) Chuku

Ipara (2003) anasema kuwa chuku ni matumizi ya lugha kutoa maelezo yaliyotiwa chumvi ili kuyafanya mambo yaonekane ni ya ajabu kupindukia. Msanii hutumia chuku ili kuongeza ladha katika kazi yake. Aidha mbinu hii hutumika ili kuchekesha au kusisitiza. Lengo lake ni kuibua athari inayodumu. Msanii John De'Mathew ametumia

chuku katika wimbo wake unaoitwa “*Thakame iyo Yaitirwo*” (Damu Iliyomwagika) kama mfano ufuatao unavyoonyesha:

Rūrū rūū mūthī ūgīkinya gūtari na mūiyūro   Huu mto kuna siku itafika bila mafuriko
Mbura ikaringa rune rūthererie o na irī mīthirimo   Mvua inyeshe isombe hata walio miguuni

Katika mfano huu, msanii anahadharisha kuwa kuna siku itafika kuwe na mafuriko ya ghafla ambayo yatawasomba hata watoto ambao hawajazaliwa. Bila shaka ni vigumu kwa mafuriko kuwasomba viumbe ambao hawajazaliwa. Msanii anatumia chuku kutahadharisha jamii kuhusu janga fulani² ambalo linawajia ambalo litaathiri hata vizazi vijavyo. Katika wimbo huohuo msanii anaendelea kusema:

Mwaga gwetherera tūthaku mwaramie nyūmba Msipotafuta baraza mpanue nyumba mtapenga
nene mūkamira inyuī na kigokora Demathew kamasi kwa kiwiko nawaambia
ndīmwirage

Msanii anatumia chuku anaposema kuwa wanajamii wasipopanua nyumba yao (kuzaa watoto zaidi), watapega kamasi kwa kiwiko! Bila shaka huu ni ujumbe mzito kisiasa ambapo msanii anatahadharisha jamii yake ya Wakikuyu kwamba wasipozaana na kupanua idadi yao, watakuja kushindwa na wenzao katika ulingo wa siasa. Ujumbe huu umefinyangwa kwa kutumia mbinu ya chuku.

f) Tashbihi

Hii ni tamathali ya usemi ambayo hulinganisha vitu viwili au zaidi vyenye sifa tofauti kwa kutumia maneno kama vile mithili ya, kama, kwamba na mengineyo (Senkoro, 1982; Msokile, 1993). Msanii John De'Mathew ametumia tamathali hii kwa namna mbalimbali. Katika wimbo wa “*Uguo Niguo Kuri*” (Hivyo Ndivyo Kulivyo) msanii anatumia tashbihi anaposema:

Ngakīyoha kamukwa ta Johana   Najifunga kamba (kiunoni) kama Yohana

Katika mfano huu, msanii anajinasibisha na Yohana mbatizaji katika Biblia ambaye alitabiri kuja kwa Yesu (Yohana 1:6-18). Biblia inaeleza kwamba nabii Yohana alikuwa anahubiri nyikani kuhusu majilio ya Yesu Kristo lakini Wayahudi hawakumsikiliza. John De'Mathew anajinasibisha na nabii Yohana. Kama Yohana ambaye utabiri wake ulipuuzwa na Wayahudi, msanii anasema kuwa ataendelea kutabiri kuhusu maovu yanayoendelea katika jamii hata kama wanajamii hawatamsikiliza.

Katika wimbo wa “*Nyina wa Carol*” (Mama Carol) msanii anatuma tashbiha nyingine anaposema:

---

² Msanii hajataja janga maalum ambalo litawafika wanajamii.

Iga (ritho) rimwe 'on' ta chongo

Weka jicho moja wazi kama chongo

Katika mfano huu, msanii anawashauri vijana kuwa macho na kutowafuata viongozi kama vipofu. Vijana wanahadharishwa dhidi ya kuwafuata wanasiasa bila kuwachunguza nia zao kwani huenda wakawatia matatizoni.

Msanii huyu anatumia mbinu hii tena katika wimbo wake mwingine unaoitwa “*Thakame iyo Yaitirwo*” (Damu Iliyomwagika) anaposema:

Na mwakūngūira thū yoigite tukome ta bahaca

Na mnasherehekea adui aliyesema tulale chini kama bahasha

Hapa, msanii anarejelea kiongozi mmoja wa kisiasa nchini Kenya aliyedhamiria kufukuza jamii ya msanii kutoka eneo la Bonde la Ufa wakati wa uongozi wa rais mstaafu, Daniel Arap Moi. Tashbihi hii ilikuwa na maana kwamba jamii husika inyamaze kimya na isidai haki zozote za kisiasa. Msanii anasuta baadhi ya watu ambao walishangilia usemi huu ambao nia yake ilikuwa ni kuleta uhasama wa kikabila. Katika majadiliano na gazeti la *The Daily Nation*, mwanasiasa marehemu William Ole Ntimama alikiri kuwa alitumiwa na rais mstaafu Daniel arap Moi kuwakemea Wakikuyu (*Daily Nation*, Saturday 13 Julai 2013).

g) Methali

Methali ni usemi wa kisanii wa kimapokeo unaofikiriwa na jamii kuwa kweli na unaotumiwa kufumbia au kupigia mfano na huwa umebeba maana pana kuliko maneno yenyewe yanayotumiwa (Matei, 2011). Msanii John De’Mathew ametumia methali kadhaa katika nyimbo zake. Kwa mfano katika wimbo unaoitwa “*Mwaka wa Hiti*” (Mwaka wa Fisi) msanii ametumia methali ifuatayo:

Mündū mūgo ndaiguago kwao

Nabii hasikilizwi kwao

Katika methali hii, John De’Mathew analalamikia hali ya jamii yake kutomsikiliza na kutotilia maanani anayosema. Msanii anawaonya wanajamii wenzake kuwa kuna hatari ambayo inawajongelea kwa sababu ya wao kutotia maanani wosia wake ndiposa anasema kuwa nabii hasikilizwi kwao. Msanii anachukua jukumu la nabii katika jamii la kuwaonya na kuwaelekeza watu lakini ni bayana kuwa watu wanakataa kumsikiliza.

Katika wimbo unaoitwa “*Thakame Iyo Yaitirwo*” (Damu Iliyomwagika) msanii anatumia methali nyingine anaposema:

Ya tauni ndīngikūga gīcagi

wa mjini hawiki shambani

Methali hii imechotwa kutoka methali ya Kiswahili inayosema “jogoo wa shamba hawiki mjini” lakini ikasemwa kinyume. Methali hii inapatikana katika wimbo huu ambao ulitungwa mwaka 2002 Wakenya walipokuwa wakijiandaa kumchagua rais wa tatu wa taifa lao. Wakati huo, rais mstaafu mheshimiwa Mwai Kibaki na rais wa sasa mheshimiwa Uhuru Kenyatta walikuwa wanashindania kiti cha urais. Katika wimbo huu, msanii anawauliza Wakenya kama walitaka kumchinja jogoo mzee ili wabaki na yule mchanga wa mjini ambaye hajui hata kupanda mtetea. Methali hii ilitumika kuwatahadharisha Wakenya dhidi ya kuchagua kiongozi mchanga ambaye hakuwa na tajriba ya uongozi. Badala yake, Wakenya walishauriwa kumchagua kiongozi ambaye alikuwa amekomaa kisiasa na kiumri na mwenye taswira kamili ya jinsi hali ilivyo mijini na vijijini. Methali inahimiza kuwa uongozi uachiwe wazee ambao wana maarifa ya kutosha ya kuendesha kazi hiyo.

Katika wimbo wa “*Mwaka wa Hiti*” (Mwaka wa Fisi) msanii anatumia methali nyingine isemayo:

Muthuri aikaire thī onaga haraya bīū gwī kahī karī Mzee akiwa ameketi chini huona mbali kabisa
mūtī igūrū kuliko kijana akiwa juu ya mti

Methali hii inaendeleza ujumbe ulio hapo juu kuhusu tofauti za kiuongozi baina ya wazee na vijana. Maana inayojitokeza ni kwamba wazee wana ujuzi mwingi na huona mbali kuliko vijana. Msanii anazidi kuishawishi jamii kuchagua viongozi waliokomaa ili wapate uongozi bora badala ya kuchagua vijana ambao hawawezi kuona mbali hata wakiwa juu ya miti. Ni bayana kuwa mbinu hii inamsaidia msanii kuwasilisha ujumbe anaouniua bila kuonekana kana kwamba anabagua baadhi ya wanajamii.

h) Urejeshi

Katika mbinu hii mtunzi hurejelea mambo yaliyotokea awali. John De'Mathew ametumia mbinu hii katika nyimbo zake kurejelea matukio mbalimbali ya kisiasa yaliyowahi kutokea katika historia ya nchi ya Kenya. Katika wimbo wa “*Ūgūo Nīguo Kūrī*” (Hivyo Ndivyo Kulivyo) msanii anarejelea matukio kama vile kusalitiwa kwa mpigania uhuru shujaa Dedan Kimathi, mauaji ya Josiah. M. Kariuki na Robert Ouko, sakata ya “Goldenberg” ambamo mabilioni ya pesa yaliporwa na baadhi ya wanasiasa na ripoti ya ugavi wa mashamba nchini Kenya inayojulikana kama “Ndung’u Report”. Kuhusu mauaji ya Robert Ouko, msanii anasema:

Hiti irīa yarīire ī Dr. Ouko ī
Hau noho mbeū njīthī yaunīrwo magūrū ī
Mūthuri wa bata warūagīra ma
Kiugo Goldenberg rīu gūtingīrī

Yule fisi alimla Dr. Ouko
Akawavunja miguu vijana
Mzee wa heshima aliyetetea ukweli
Neno kama Goldenberg halingetokea

Urejeshi huu unamrejelea waziri wa zamani wa mambo ya nje Daktari Robert Ouko ambaye alipatikana ameuawa na kuchomwa moto karibu na nyumbani kwake kwenye kilima kinachoitwa Got Alila, eneo la Nyanza mnamo tarehe 13 Februari 1990. Msanii anatumia mbinu hii kuikumbusha hadhira yake kuhusu matukio mbalimbali ya kisiasa ili isije ikayasahau.

i) Misemo

Misemo ni mafungu ya maneno yanayotumiwa kuleta maana tofauti na maana halisi ya maneno yanayotumika. Kwa mfano msemu *kula chumvi nyingi* haumaanishi kula chumvi halisi bali unamaanisha kuzeeka. Misemo ni kipera cha tungo fupi katika fasihi simulizi na hutumiwa sana kama tamathali ya lugha. Senkoro (1982) anasema misemo hutumika mara kwa mara kama ilivyo katika mazingira maalum kuleta maana maalum. Misemo hutumiwa kutoa ujumbe kwa muhtasari, kuficha maneno makali kwa kutumia maneno mengine, kuhifadhi amali ya jamii na pia kupamba lugha. Msanii John De'Mathew ametumia misemo katika wimbo wake unaoitwa "*Uguo Niguo Kuri*" (Hivyo Ndivyo Ilivyo) kama ifuatavyo:

Kunyaniai mbakĩ

Mchuniane tumbaku

Msemu huu unamaanisha kwamba wanajamii wasemezane kwa siri kuhusu matatizo yanayowakabili. Msemu huu unatokana na ukweli kwamba watu wanaotumia tumbaku hutumia kidole gumba kutia tumbaku puani. Isitoshe watumiaji wa tumbaku hupenda kuwasaidia wenzao ambao hawana tumbaku. Uhalisi huu wa "kuchuna tumbaku" unasadifu ujumbe wa msanii ambaye anawasihi wanajamii washauriane kwa siri kuhusu matatizo yanayowakabili ili wapate jinsi ya kuyatatua.

Katika wimbo unaoitwa "*Mwaka wa Hiti*" (Mwaka wa Fisi), msanii anatumia msemu mwingine unaosema:

Ūtagitĩte wega athĩĩ atue ithanjĩ

Mtu ambaye hajaezeka vizuri aende akate nyasi

Msemu huu unatumika kuwasihi wananchi kujiandaa vizuri kwa sababu ya mvua kubwa ambayo msanii anatabiri itanyesha. Hapa msanii anawashauri wanaotaka kuwania uongozi wajiandae vilivyo la sivyo nyumba zao zitaanza kuvuja. Msanii anatumia msemu mwingine katika wimbo huu anaposema:

Akiunĩrwo mĩtĩ ĩĩ nĩ andũ a wendi mũũrũ

Akikatiwa kesi na watu wa nia mbaya

Msemu huu unarejelea kesi ya jinai iliyokuwa ikimkabili Rais Uhuru Kenyatta katika Mahakama ya Kimataifa ya Makosa ya Jinai mjini The Hague. Msanii anasema kuwa anahuzunika sana kuona mtoto wa 'baba wa taifa' akikatiwa kesi na watu wenye nia mbaya. Misemo hii imetumika kufumbata ujumbe mzito wa kisiasa kwa njia ambayo mtu wa kawaida asiyelewa misemo hii hawezi kutambua kinachosemwa.

j) Uzungumzi nafsia

Hii ni mbinu ya fasihi ambapo msanii huonekana kama anayezungumza na nafsi yake. Mbinu hii hutumika ili kudokeza masuala nyeti ambayo msanii hataki kuyasema waziwazi au moja kwa moja. Katika wimbo wa “*Ūguo Nĩguo Kũrĩ*” (Hivyo Ndivyo Kulivyo) msanii anatumia mbinu hii katika ubeti wa kwanza unaotanguliza masuala mazito anayotaka kuyaangazia katika wimbo huu. Kwa mfano:

*De'Mathew nĩ nyinaga ĩ rĩmwe ngemakĩra,
No ngakĩyoha kamũkwa ta Johana njohero ĩ.
Andũ othe makora ngarĩria mahiga,
No ngoiga gũtirĩ ũndũ Gĩkũyũ no mũkanjigua*

De'Mathew naimba wakati mwingine nashangaa,
Lakini najifunga kamba kiunoni kama Yohana.
Watu wote wakitoroka nitaongea na mawe,
Lakini nasema si neno Wakikuyu mtanisikiza.

Katika ubeti huu, John De'Mathew anatumia mbinu ya uzungumzi nafsi kuwakaripia wanajamii kwa sababu hawatilii maanani mambo anayowaambia. Analalamika kuwa kila anapoanza kuwaasa hutoroka na kumuacha akizungumza na mawe. Anajaribu kuwahamasisha wanajamii kuhusu maovu yaliyotekelezwa na viongozi wa taifa kama vile mauaji ya kisiasa, ufidadi na mengineyo lakini jamii haitaki kumsikiliza.

Mifano hii inaonyesha kuwa John De'Mathew ametumia mitindo mbalimbali ya lugha kuwasilisha ujumbe wa kisiasa. Inawabidi wasikilizaji kutumia urazini wa hali ya juu kutambua ujumbe unaorejelewa na msanii. Matumizi ya lugha fiche yanahakikisha kuwa ujumbe katika nyimbo husika unaeleweka tu kwa hadhira mahususi ambayo inajinasibisha na matukio ya kijamii yanayorejelewa na msanii. Pengine matumizi ya mbinu hizi ndiyo yalisababisha mahakama kuu kutupilia mbali kesi ya msanii huyu na wenzake waliotuhumiwa kuchochea uhasama wa kikabila kupitia kwa nyimbo zao. Mahakama hiyo ilishindwa kupata ushahidi wa kutosha kwamba maneno yaliyotumika katika nyimbo hizo yalilenga jamii fulani na kwamba yangeleta ghasia za kikabila (*The Standard*, 5 Julai 2012).

3.0 Maudhui katika Nyimbo za John De'Mathew

Katika sehemu hii tutaangazia baadhi ya maudhui ya kisiasa yanayojitokeza katika nyimbo za msanii John De'Mathew. Ingawa maudhui haya ni mengi, tutaangazia matano tu ambayo ni mauaji ya kisiasa, vita vya kikabila, uchaguzi, uongozi mbaya na umoja wa kijamii.

a) Mauaji ya Kisiasa

Mauaji ya kisiasa ni mauaji ambayo hutokea kwa sababu ya msimamo wa mwanasiasa kuhusu masuala mbalimbali yanayoathiri nchi. Mauaji hayo yanaweza kutekelezwa na wanasiasa wengine wenye misimamo tofauti ili kuondoa ushawishi wa mwanasiasa husika kwa raia. Nchi ya Kenya imeshuhudia mauaji kadhaa ya aina hii yakiwamo yale ya Field Marshal Dedan Kimathi, Gama Pinto, Tom Mboya, Josiah M. Kariuki na Dkt.

Robert Ouko. Wimbo wa John De'Mathew unaoitwa “*Ūgũo Nĩgũo Kũrĩ*” (Hivyo Ndivyo Kulivyo) unarejelea mauaji haya. Msanii anaonya kuwa matendo haya yaliyotendwa kwa wanaharakati hawa na baadhi ya watu wa nyumba yao ndiyo yanayosababisha baadhi ya majanga wanayoshuhudia.

b) Vita vya Kikabila

Msanii John De'Mathew pia anazungumzia machafuko ya kisiasa yaliyokumba nchi ya Kenya baada ya uchaguzi wa mwaka 2007/2008. Machafuko haya yalitokea Disemba 2007 baada ya Tume ya Uchaguzi ya Kenya kumtangaza rais mstaafu, Mheshimiwa Mwai Kibaki kuwa mshindi katika uchaguzi huo. Wanasiasa wa upinzani wakiongozwa na mheshimiwa Raila Odinga walipinga uamuzi huo vikali. Machafuko yalianza baada ya jamii zilizounga mkono upinzani zilipovamia jamii zilizounga mkono serikali. Msanii John De'Mathew katika wimbo unaoitwa “*Mwaka wa Hiti*” (Mwaka wa fisi) anakemea vita hivi na pia wanasiasa waliohusika na machafuko hayo. Anasema:

*Watahitwo kũ tondũ ũngĩrĩ witũ,
No ũtuurwo nĩ andũ ã mahũire Kĩambaa
Mburatha yakwa athĩnũire Gĩthumo,
Nokĩo ũkuoya ndũira ã ũtwĩre nĩ mũrata*

Ulitoka wapi kwani ungekuwa wetu,
ungehuzunishwa na waliochomeka Kiambaa
“*Brother*” wangu alishikwa na taabu Kisumu,
Nawe unatwambia ati huyo ni rafiki

Ubeti huu unarejelea mkasa uliotokea katika mji wa Eldoret, mtaa wa Kiambaa ambako watu 35 waliokuwa wameenda kutafuta hifadhi katika kanisa moja waliteketezwa kwa moto. Machafuko hayo pia yalishuhudiwa katika miji ya Kisumu, Nakuru, Kericho na miji mingine iliyoko maeneo ya magharibi mwa Kenya ambako mali za watu ambao si wenyeji wa huko ziliharibiwa au kuporwa. Msanii anashangaa kwamba baadhi ya watu waliunga mkono wanasiasa waliotekeleza uharibifu huu.

c) Umoja wa Wanajamii

Msanii John De'Mathew anazungumzia kwa kina kuhusu umoja wa kisiasa hasa kati ya jamii yake ya Wakikuyu na jamii jirani kama vile Wameru, Waembu na Wakamba. Jamii hizi zamani zilikuwa zimeshikana katika muungano ulioitwa GEMA (Gikuyu, Embu and Meru Association). Msanii John De'Mathew anahimiza ufufuzi wa muungano huu katika wimbo unaoitwa “*Rũhiũ rwa Gũka*” (Upanga wa Babu). Zaidi ya hayo, anasema kwamba jamii hizi zirudie kula kiapo cha umoja ili mtu yeyote asije akafichua siri zao. Ifuatayo ni mistari michache kutoka katika wimbo huu:

*Ũ baba nĩ ndoka ã gũgũthaita GEMA icokio,
Na gĩthaku kĩa mũthoniwa mũikamba rĩu aciarwo
kuo na mbũri
Igongona rĩtheru ã rĩtherie nyumba ãyo yaku,
O na nginya ndungata ciayo na ndurĩrĩ ciothe nĩ
ikumaigua*

Naam baba nimekuja kukusihia GEMA irudi,
Na nyumba ya shemeji mkamba sasa azaliwe kwa
mbuzi
Kafara takatifu itakase nyumba hiyo yako,
na hata watumishi wake na makabila mengine
yatawasikiliza

Katika dondoo hii, msanii anahimiza kiongozi wa jamii yake (baba) kufufua muungano wa Agikuyu, Aembu, Ameru na Akamba. Maoni yake ni kwamba jamii hizi

zikiungana haziwezi kushindwa na jamii nyingine yoyote kisiasa. Bila shaka huu ni ujumbe wa kisiasa. Maudhui haya ya umoja yanajitokeza katika wimbo wa *Mama Carol* ambao unasema:

De'mathew ngütũũra ngayagĩra o ũrũmwe wanyu, Nĩguo ũgatuma mũrurumo wanyu ũiguĩke kũngĩ. De'Mathew nitaendelea kulilia umoja wenu, kwa sababu huo ndio utafanya sauti yenu isikike kwingineko

Maneno haya yanawasihi wanajamii waungane pamoja wanapofanya uamuzi wa kisiasa ili waweze kuheshimiwa na jamii nyingine.

d) Kesi ya Jinai Dhidi ya Mheshimiwa Uhuru Kenyatta

Msanii John De'Mathew hachelei kujitosa katika masuala yanayogonga vichwa vya habari nchini Kenya. Katika wimbo wa "*Mwaka wa Hiti*" (Mwaka wa Fisi) msanii anajitosa katika siasa za kesi iliyokuwa inamkabili Rais Uhuru Kenyatta katika Mahakama ya Kimataifa ya Makosa ya Jinai (ICC) mjini The Hague. Msanii anahuzunishwa na kesi hiyo ambayo anasema ilitungwa na watu wenye nia mbaya. Mistari ifuatayo ya wimbo huu inathibitisha jambo hili:

Baba nĩ ngũigua tha ã ngĩona mwana waku, Akiunĩrwo mĩĩ ã nĩ andũ a wendi mũũrũ ũngĩrĩ muoyo ũigwe tũnua twao, Tũkĩruta ciugo ã cĩ na ũrũrũ mũingĩ Wone magwete ngobia cĩ mũigua, Na mũtumia ũmwe ã amakuĩre thiki Baba naona huruma sana nikiona mwanao, Akikatiwa kesi na watu wa nia mbaya Ungekuwa hai uisikie midomo yao, jinsi inavyotoa maneno makali Uone wamebeba kofia za miiba, Na mwanamke mmoja amewabebea siki!

Msanii anasema kwamba kuna viongozi waliofurahia masaibu yaliyowapata Rais Uhuru Kenyatta pamoja na naibu wake mheshimiwa William Ruto huku baadhi yao wakibeba siki na kofia za miiba ili kuwavisha na kuwanyweshwa kama alivyofanyiwa Yesu katika Biblia (Mathayo 27:29). Baadhi yao wangetaka viongozi hawa wafungwe jela ili nao wapate mwanya wa kuchukua hatamu ya uongozi. Ujumbe huu wa kisiasa umefumbatwa kwa ufundi wa hali ya juu.

4.0 Hitimisho

Makala hii imeangazia mtindo na maudhui katika nyimbo za kisiasa za msanii John De'Mathew. Katika makala hii, tumeonyesha kuwa John De'Mathew ametumia mbinu anuwai za kimtindo kama vile jazanda, tashbihi, misemo, chuku, methali na nyinginezo. Makala hii imeonyesha kuwa msanii huyu ametumia mitindo changamano kufumbata ujumbe nyeti wa kisiasa katika nyimbo zake. Katika wimbo wa "*Thakame Iria Yaitirwo*" msanii mwenyewe anakiri kutumia mafumbo anaposema "*De'Methiũ ngũciuna rũkomo, kĩmenyi amenye tene*" (De'Mathew nitasema kwa mafumbo mwerevu ang'amue mapema). Maneno haya yanatokana na methali ya Kikuyu inayosema "*Ciunagwo rukomo kimenyi amenye ikiunwo*" (Husemwa kwa mafumbo mwerevu ang'amue).

Methali hii inalandana na methali ya Kiswahili inayosema, ‘Fumbo hufumbiwa mjinga mwerevu atanga’amua’.

Msanii John De’Mathew hupenda kusema kwa mafumbo ili wenye hekima wajifasilie. Katika uimbaji wake, John De’Mathew hutumia matukio ya kihistoria katika jamii na kuyafumbata kibunifu kwa kutumia mitindo hii ili kuficha na kuupanua ujumbe wake. Ukwasi wa kitamathali wa msanii huyu ni jambo ambalo limebainika waziwazi.

Tumeonyesha pia kwamba nyimbo za kisiasa husheheni maudhui mbalimbali ya kisiasa kama vile mauaji ya kisiasa, vita vya kikabila, umoja wa kijamii, na matukio mbalimbali katika ulingo wa siasa. Aidha, imebainika kwamba masuala yanayohusiana na maudhui yaliyoshughulikiwa na wasanii hawa yanaathiri jamii husika. Bila shaka nyimbo hizi zina athari kubwa kwa hadhira inayozisikiliza. Nyimbo za kisiasa zinaweza kutumiwa kuwahamasisha wanajamii kushiriki katika shughuli muhimu za kijamii kama vile uundaji wa katiba na uchaguzi wa wawakilishi wao katika taasisi mbalimbali za kisiasa. Nyimbo za kisiasa pia zinaweza kutumiwa kuwachochea wanajamii kuunga mkono au kupinga baadhi ya wanasiasa katika jamii yao. Nyimbo hizi pia zinaweza kutumiwa kuwazindua wanajamii kuhusu maovu yanayofanywa na viongozi kama vile mauaji ya kisiasa.

Marejeleo

- Barnouw, E. (1989). *International Encyclopedia of Communications*. New York: Oxford University Press.
- Bright, W. (ed) (1992). *International Encyclopedia of Linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Bukenya, A. & Nandwa, J. (1983). *African Oral Literature for Schools*. Nairobi: Longman Kenya.
- Finnegan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Nairobi: Oxford University Press.
- Fischer, E. (1959). *The Necessity of Art*. Penguin Books.
- Ipara, I. O. (2003). *Mwongozo wa Walenisi*. Eldoret: Western Educational Publishers.
- Kamau, M. (1994). *Ufundi Katika Riwaya za Mohamed Suleiman*. (Tasnifu) ya MA.Chuo Kikuu cha Kenyatta.
- Kamau M.M (2012) Details of JM Kariuki Murder. *Daily Nation*, 29th July 2012. Pp 12.
- Khamis, S. A. M. (1983). “Fasihi Simulizi”. *Mulika* No. 15. Jarida la Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Pp 66-85
- Kihoro, W. (2005). *The Price of Freedom: The Story of Political Resistance*. Nairobi: Mvule Publishers.
- King’ei, K. (2002). “Swala la Uana Katika Fasihi ya Kiswahili”. *Uhakiki wa Utafiti kutoka Kenya katika Utafiti wa Kiswahili*. Eldoret: Moi University Press. kur. 87-95
- King’ei, K. na A. Kemoli. (2001). *Taaluma ya Ushairi*. Nairobi: Acacia Stantex Publishers.
- Matei, A. K. (2011). *Fani ya Fasihi Simulizi kwa Shule za Upili*. Nairobi: Oxford University Press.
- Mayaka, E. na J. Sigei. (2013). How Moi Used me to Shout at Kikuyu to Lie Low: Ntimama. Nairobi. *Daily Nation*, 13th July 2013. Pp 29.

- Miruka, O. (1994). *Encounter with Oral Literature*. Nairobi: East African Educational Publishers.
- Miruka, O. (1999). *Studying Oral Literature*. Nairobi: Acacia Publishers
- Mogambi, H. (2005). *Mwongozo wa Mayai Waziri wa Maradhi na Hadithi Nyingine*. Nairobi: Marimba Publishers
- Mohamed, S.A. (1981). "Fani na Maudhui". *Makala katika Misingi ya Nadharia ya Fasihi*. Zanzibar: Taasisi ya Kiswahili na Lugha za Kigeni. kur. 56-62
- _____(1995). *Kunga za Nathari ya Kiswahili: Riwaya, Tamthilia na Hadithi Fupi*. Nairobi: East African Educational Publishers.
- Msokile, M. (1993). *Misingi ya Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: East African Educational Publications.
- Mulokozi, M.M. na Kahigi, K.K. (1979). *Kunga za Ushairi na Diwani Yetu*. Dar es Salaam: T. P. H.
- Ngure, A. (2003). *Fasihi Simulizi kwa Shule za Sekondari*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- Ochoi, P. O. (1998). *Uchanganuzi Kimtindo wa Ushairi wa Al-Amin Mazrui*. Tasnifu ya M.A. Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Oeri, W. (2012). Musicians in Court over Hate Songs. *Daily Nation*, 3rd July 2012. pg. 5.
- Senkoro, F.E.M.K. (2011). *Fasihi*. Dar es Salaam: TUKI.
- Wambua, M.S. (2001). *Mtindo wa Nyimbo za Kakai Kilonzo*. Tasnifu ya M.A (isiyochapishwa). Kenyatta University.
- Wamitila, K.W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi, Misingi na Vipengele vyake*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- _____(2003 b). *Kichocheo cha Fasihi; Simulizi na Andishi*. Nairobi: Focus Books.
- Wandibba, S. (2001) J.M. Kariuki: A Biography. Nairobi. Institute of Anthropology, Gender and African Studies.
- _____(2004) J.M. Kariuki: Volume 9 of Makers of Kenya's History. Nairobi. East African Education Publishers.
- Wanyama, A. (2006). *Maudhui na Mtindo katika Utendi wa Wabukusu 'Khuswala Kumuse'*. Tasnifu ya M. A. Nairobi: Chuo Kikuu cha Kenyatta.